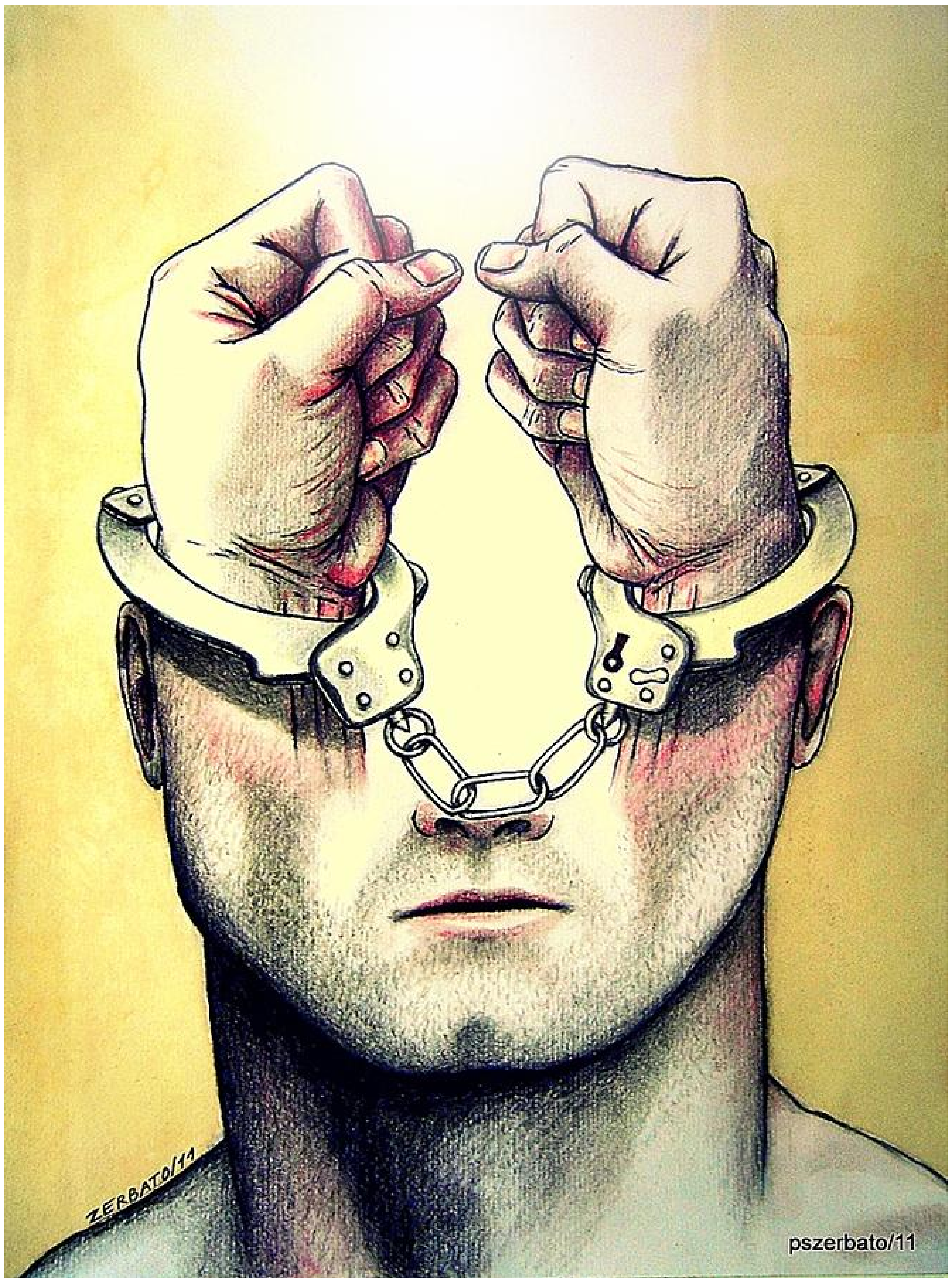
Analize și opinii

Doctrina şocului. Naşterea capitalismului dezastrelor

Acum 22 minute 19 Vizualizari 49 Timp de citire

ZERBATO/11
pszerbato/11

Trei decenii de ștergere și refacere a lunii

Pământul era stricat înaintea lui Dumnezeu, pământul era plin de silnicie. Dumnezeu S-a uitat spre pământ, şi iată că pământul era stricat; căci orice făptură îşi stricase calea pe pământ. Atunci Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Sfârşitul oricărei făpturi este hotărât înaintea Mea, fiindcă au umplut pământul de silnicie; iată, am să-i nimicesc împreună cu pământul”. – Geneza 6:11

Şocul şi Evlavia sunt acţiuni care creează teamă, pericole şi distrugere pe o scară inimaginabilă pentru oamenii obişnuiţi, pentru sectoarele/elementele specifice ale societăţii care prezintă un risc sau conducerea acesteia. Natura, în forma tornadelor, uraganelor, cutremurelor, inundaţiilor, incendiilor scăpate de sub control, a foametei şi bolilor, poate genera Şoc şi Evlavie.

– Şoc şi evlavie: Realizarea dominaţiei rapide, doctrina militară pe care s-a bazat războiul declanşat de Statele Unite în Irak.1

L-am întâlnit pe Jamar Perry în septembrie 2005, la adăpostul imens al Crucii Roşii din Baton Rouge, Louisiana. Tineri scientologi împărţeau cina, iar el aştepta la coadă. Tocmai fusesem admonestată pentru că vorbisem cu persoane evacuate fără să fiu însoţită de o escortă pentru jurnalişti, iar acum făceam tot posibilul să trec neobservată – o canadiană albă, într-o mare de sudişti afro-americani. M-am aşezat şi eu la coadă în spatele lui Perry şi i-am cerut să vorbească cu mine de parcă am fi fost prieteni vechi, ceea ce a acceptat amabil.

Născut şi crescut în New Orleans, fusese evacuat în urmă cu o săptămână din oraşul inundat. Arăta cam de 17 ani, dar mi-a spus că are 23. El şi familia lui aşteptaseră o veşnicie autobuzele pentru evacuaţi; cum acestea nu au sosit, au fost nevoiţi să meargă pe jos prin arşiţă. Într-un sfârşit ajunseseră aici, în acest complex expoziţional în dezvoltare, care găzduia în mod obişnuit târgurile producătorilor din domeniul farmaceutic, fiind în acelaşi timp şi cea mai faimoasă arenă de lupte în cuşti de oţel, denumită „Capitala măcelului”, şi care acum era împânzit cu două mii de corturi şi o mare de oameni furioşi şi epuizaţi, păziţi de soldaţi nervoşi din Garda Naţională, proaspăt întorşi din Irak.

Veştile care ţineau capul de afiş în adăpostul pentru refugiaţi în ziua aceea erau că Richard Baker, un congresman republican de vază, făcuse, pentru un grup de lobby-işti, următoarea afirmaţie: „Am curăţat în sfârşit locuinţele sociale din New Orleans. Noi nu am putut să o facem, dar Dumnezeu a reuşit”.2 Joseph Canizaro, unul dintre cei mai bogaţi antreprenori ai oraşului, îşi exprimase şi el cam aceleaşi sentimente: „Cred că avem posibilitatea să o luăm de la început. Iar această posibilitate ne oferă nişte oportunităţi majore”.3 Pe durata întregii săptămâni, membrii legislativului statului Louisiana din Baton Rouge împânziseră

prin reducerea taxelor, a reglementărilor, a costurilor forţei de muncă şi prin apariţia unui „oraş mai mic şi mai sigur” – ceea ce însemna, în practică, concretizarea planurilor de înlocuire a locuinţelor sociale cu apartamente. Ascultând toată discuţia aceasta despre „începuturi noi”, aproape că uitam de mlaştina toxică de moloz, scurgeri chimice şi rămăşiţe umane, aflată la doar câţiva kilometri depărtare.

La adăpost, Jamar nu se putea gândi la nimic altceva: „Chiar nu văd acest lucru ca pe o curăţare a oraşului. Tot ceea ce am văzut eu a fost o mulţime de oameni de la periferia oraşului care au fost omorâţi. Iar aceşti oameni nu ar fi trebuit să moară”.

Vorbea pe un ton potolit, dar un om mai în vârstă, aflat în faţa noastră, ne-a auzit şi s-a băgat în vorbă. „Oare ce-o fi în capul oamenilor ăstora din Baton Rouge? Asta nu este o oportunitate. Este o tragedie blestemată. Sunt cumva orbi?”.

O mamă cu doi copii a intervenit şi ea: „Nu, nu sunt orbi, sunt doar răi. Altfel, văd cât se poate de bine”.

Unul dintre cei care au considerat potopul din New Orleans o oportunitate a fost Milton Friedman, marele guru al mişcării „unfettered capitalism”, creditat cu scrierea caietului de sarcini pentru economia contemporană, hipermobilă şi globală. „Unchiul Miltie”, aşa cum îi spuneau discipolii săi acestui bătrânel de 93 de ani, cu sănătate precară, găseşte totuşi resursele să scrie un op-ed pentru The Wall Street Journal, la trei luni după ce barajele cedează sub furia apelor. „Majoritatea şcolilor din New Orleans sunt devastate, nota Friedman, la fel cum sunt şi casele copiilor care mergeau la aceste şcoli. Aceşti copii sunt acum răspândiţi în toată ţara. Acest lucru reprezintă o tragedie. Dar, totodată, reprezintă o oportunitate pentru o reformă radicală a sistemului de învăţământ”.4

Ideea radicală pe care a avut-o Friedman a fost ca, în loc să se cheltuiască o parte din miliardul de dolari alocaţi în scopul reconstrucţiei şi îmbunătăţirii sistemului de învăţământ public din New Orleans, guvernul să ofere familiilor afectate vouchere pe care să le poată folosi în instituţii private – majoritatea acestora fiind gestionate în aşa fel încât să aducă acţionarilor un profit -, subvenţionate de stat. Era crucial, sublinia Friedman, ca această schimbare fundamentală să nu fie un expedient, ci „o reformă permanentă”.5

O reţea de grupuri consultative de experţi, cu orientare politică de dreapta, se folosesc de propunerea lui Friedman, năpustindu-se asupra oraşului după potop. Astfel, administraţia guvernamentală condusă de George W. Bush susţine financiar cu zeci de milioane de dolari aceste planuri care vizau conversia şcolilor din New Orleans, în şcoli de stat „autonome” – instituţii de educaţie subvenţionate din fonduri publice şi gestionate de entităţi private, după reguli proprii. Astfel de şcoli au un efect profund polarizant în Statele Unite, mai ales în New Orleans, unde sunt privite de mulţi părinţi afro-americani drept o încercare de anulare a cuceririlor mişcării de emancipare socială – garantul că toţi copii primesc acelaşi standard de educaţie. Pentru Milton Friedman întregul concept al şcolilor de stat duhneşte a socialism. În viziunea sa, singura funcţie a statului o

competitive”.6 Cu alte cuvinte, singurul lucru care contează este satisfacerea nevoilor poliţiei şi armatei; orice altceva, incluzând aici dreptul la educaţie, nereprezentând decât o interferenţă neloială în bunul mers al pieţei.

Spre deosebire de amorţeala care a caracterizat refacerea digurilor şi readucerea în stare de funcţiune a sistemului energetic, privatizarea sistemului şcolar din New Orleans s-a desfăşurat cu viteză şi precizie militară. În doar nouăsprezece luni, în timp ce majoritatea rezidenţilor nevoiaşi ai oraşului se aflau încă în exil, sistemul şcolilor de stat din New Orleans a fost practic total înlocuit de aceste şcoli publice autonome. Înaintea uraganului Katrina, consiliul educaţional gestiona 123 de şcoli de stat, în vreme ce acum nu mai gestionează decât patru. Înainte de această calamitate existau doar şapte şcoli publice autonome în oraş; în prezent, sunt 31.7 Profesorii din New Orleans fuseseră reprezentaţi în trecut de un sindicat puternic; acum, contractul pe care-l deţinea acest sindicat a fost făcut bucăţi, iar toţi cei 4.700 de membri ai săi au fost concediaţi.8 O parte a profesorilor mai tineri au fost reangajaţi de şcolile „autonome”, cu salarii mai mici, dar majoritatea nu au mai găsit de lucru.

New Orleans a devenit acum, conform cotidianului The New York Times, „primul laborator al naţiunii pentru folosirea pe scară largă a şcolilor publice autonome”, în vreme ce American Enterprise Institute, un grup consultativ de discipoli ai lui Friedman, se entuziasma de faptul că „uraganul Katrina a reuşit într-o zi… ceea ce reformatorii şcolilor din Louisiana nu au putut ani de zile”.9 Între timp, profesorii şcolilor de stat, care asistau neputincioşi la alocarea de fonduri publice destinate eradicării sistemului şi înlocuirii lui cu unul privat, au numit planul lui Friedman „o ocupare abuzivă a tărâmului educaţional”.10

Numesc aceste raiduri deliberate asupra spaţiului public, care debutează odată cu unele evenimente catastrofice, combinate cu înţelegerea acestor dezastre drept oportunităţi captivante, „capitalismul dezastrelor”.

Op-ed-ul scris de Friedman despre New Orleans avea să fie şi ultima sa recomandare de strategie politică; moare un an mai târziu, pe 16 noiembrie 2006, la vârsta de 94 de ani. Privatizarea sistemului educaţional al unui oraş de mărime medie din Statele Unite ar putea părea o preocupare modestă pentru cel considerat cel mai influent economist al ultimei jumătăţi de secol, printre ai cărui discipoli se numărau câţiva preşedinţi americani, prim-miniştri britanici, oligarhi ruşi, miniştri de finanţe polonezi, dictatori din lumea a treia, secretari ai Partidului Comunist Chinez, directori ai Fondului Monetar Internaţional şi ultimii trei şefi ai Trezoreriei americane. Cu toate acestea, hotărârea sa de a exploata criza din New Orleans pentru a-şi promova versiunea fundamentalistă de capitalism a constituit, într-un mod ciudat, un rămas bun demn de acest profesor de numai 1,58 metri înălţime, dar animat de o energie debordantă şi care, în floarea vârstei, se autodescria drept „un preot de modă veche, care citeşte predica de duminică”.11

Vreme de mai bine de trei decenii, Friedman şi influenţii săi discipoli au perfecţionat exact această strategie: aşteptarea unei crize majore pentru a putea vinde bucată cu bucată activele statului aflat în criză unor antreprenori, în timp ce majoritatea populaţiei se află într-o stare de şoc, după care întreprind ceea ce este necesar ca aceste „reforme” să fie permanentizate.

„numai o criză – reală sau percepută ca atare – poate produce schimbări reale. Când criza respectivă se petrece, acţiunile întreprinse în acel moment depind de ideile disponibile. Aceasta cred că este funcţia noastră primară: de a produce alternative la strategiile politice existente, de a le menţine în viaţă şi în perfectă stare de funcţionare până în momentul în care ceea ce este imposibil din punct de vedere politic devine inevitabil din acelaşi punct de vedere”.12 Există oameni care stochează conserve şi apă potabilă, pregătindu-se astfel pentru dezastre majore; adepţii lui Friedman stochează idei destinate pieţei libere. Fostul profesor de la Universitatea din Chicago era convins de necesitatea acţionării imediate, odată ce s-a petrecut criza, pentru a impune o schimbare rapidă şi ireversibilă înainte ca societatea aflată sub imperiul acestei crize să revină la „tirania statu-quo-ului”. El estima că „o administraţie nouă are la dispoziţie între şase şi nouă luni în care să poată realiza schimbări majore; în cazul în care va pierde oportunitatea de a acţiona decisiv în această perioadă, ea nu va mai avea o a doua şansă în acest sens”.13 Variaţie a sfatului pe care îl dădea Machiavelli, potrivit căruia toate rănile trebuie provocate simultan, s-a dovedit a fi una dintre cele mai durabile moşteniri strategice rămase de la Friedman.

Friedman a învăţat pentru prima dată cum să exploateze un şoc sau o criză de mari proporţii, la mijlocul anilor ’70, în calitate de consilier al dictatorului chilian, Generalul Augusto Pinochet. Dincolo de faptul că chilienii se aflau în stare de şoc în urma loviturii de stat violente care-l adusese pe general la putere, ţara era traumatizată de hiperinflaţie. Friedman l-a sfătuit pe Pinochet să impună o transformare economică a ţării la foc automat micşorând taxele, liberalizând comerţul, privatizând serviciile, reducând cheltuielile în domeniul serviciilor sociale şi, în general, simplificând restricţiile birocratice puse în calea afacerilor, în scopul eficientizării şi deschiderii pieţelor comerciale. În final, chilienii au asistat la înlocuirea şcolilor de stat cu şcoli private, finanţate pe bază de vouchere. A fost cea mai extremă transformare capitalistă a unei ţări, experimentată vreodată în lume, şi a devenit cunoscută sub numele de revoluţie a „Şcolii de la Chicago”, deoarece mulţi dintre economiştii lui Pinochet îl avuseseră ca profesor pe Friedman, la Universitatea din Chicago. Friedman prezisese că viteza, impetuozitatea şi scopul schimbărilor economice aveau să producă în rândul populaţiei reacţii psihologice de natură să „faciliteze schimbarea”.14 Pentru a descrie această tactică dureroasă a introdus sintagma „terapiei de şoc” . În deceniile care au urmat, de fiecare dată când guvernele au impus programe exhaustive de liberalizare a pieţelor, metoda preferată a tratamentului aplicat a fost „totul dintr-o dată” sau aşa-numita „terapie de şoc”.

Pinochet, de asemenea, a facilitat schimbarea prin propriile tratamente-şoc; acestea se petreceau în numeroasele camere de tortură ale regimului său, în care erau „trataţi” toţi cei consideraţi potrivnici transformării capitaliste. În America Latină mulţi au văzut o legătură directă între şocurile economice care sărăceau milioane de oameni şi epidemia torturării sutelor de mii de oameni care credeau într-un alt fel de societate. Aşa cum se întreba scriitorul uruguaian Eduardo Galeano, „Cum altfel ar putea fi menţinută această inegalitate economică decât prin şocuri electrice?”.15

La exact treizeci de ani de când aceste trei forme distincte de şoc se dez lănţuiseră asupra statului Chile, aceeaşi formulă reapare, cu infinit mai multă violenţă, în Irak. Întâi a fost războiul, menit, conform autorilor doctrinei militare a Şocului şi evlaviei, să „controleze voinţa adversarului, percepţiile şi înţelegerea acestuia, şi care să-l facă, literalmente, incapabil să acţioneze sau să reacţioneze”.16 Apoi au urmat formele radicale ale terapiei şocului economic, impus, pe când întreaga ţară era în flăcări, de către emisarul american L. Paul Bremer: privatizarea în masă, comerţ fără niciun fel de restricţii, o taxă unică de 15%, un aparat de guvernare redus în mod dramatic. Ministrul interimar al comerţului irakian, Ali Abdul-Amir Allawi, spunea la vremea respectivă că absolut toţi compatrioţii săi erau „sătui să mai fie cobai în astfel de experimente. Au existat suficiente şocuri administrate sistemului, aşa că nu ne trebuie această terapie de şoc aplicată economiei”.17 Irakienii care se împotriveau unor asemenea măsuri erau imediat arestaţi şi trimişi în închisori, unde le erau aplicate şocuri mentale şi fizice, care nu erau câtuşi de puţin metaforice.

Am început să cercetez dependenţa pieţei libere de puterea şocului care îi era aplicat acum patru ani, la începuturile ocupaţiei americane în Irak. După ce am scris, în calitate de reporter la Bagdad, despre încercările eşuate ale Washingtonului de a continua doctrina Şocului şi evlaviei cu terapia de şoc, am călătorit în Sri Lanka, la câteva luni după tsunami-ul devastator din 2004, unde am fost martoră la o altă versiune a aceleiaşi manevre: investitorii străini şi bancherii internaţionali se aliaseră, urmărind să profite de pe urma atmosferei generale de panică, prin cedarea întregii zone panoramice de coastă unor antreprenori, care au şi construit în cea mai mare grabă nişte staţiuni turistice de proporţii, blocând în felul acesta accesul sutelor de mii de pescari la coastele pe care încercau să îşi reconstruiască satele devastate. „Într-o crudă întorsătură de situaţie, natura i-a oferit Sri Lankăi o oportunitate unică, şi din această mare tragedie se va naşte o destinaţie turistică de primă clasă”, anunţa un comunicat de presă al guvernului din Sri Lanka.18 Până când uraganul Katrina avea să lovească New Orleans-ul, iar întreaga reţea de politicieni republicani, grupuri consultative de experţi şi investitori imobiliari aveau să înceapă discuţia despre spaţii imaculate şi oportunităţi captivante, devenise limpede că aceasta era metoda preferată de urmărire a scopurilor corporatiste: folosirea momentelor de traumă colectivă pentru întreprinderea unor proiecte radicale de inginerie socială şi economică.

Majoritatea celor care supravieţuiesc unui dezastru devastator îşi doresc opusul unui nou început: ei îşi doresc mai degrabă să salveze ce mai poate fi salvat şi să înceapă reparaţiile la ceea ce nu a fost total distrus; îşi doresc să îşi reafirme legătura cu locurile care i-au format. „Atunci când reconstruiesc oraşul, mă simt ca şi cum mă reconstruiesc pe mine însămi”, spunea Cassandra Andrews, domiciliată în cartierul puternic afectat al New Orleans-ului, Lower Ninth Ward, în timp ce curăţa molozul rămas de pe urma furtunii.19 Numai că adepţii capitalismului dezastrelor nu au niciun interes să repare ceea ce a fost. În Irak, Sri Lanka şi New Orleans, tot acest proces numit impropriu „reconstrucţie” a început prin terminarea operei de distrugere începute de natură, eradicând ultimele rămăşiţe ale domeniului public şi comunităţilor ale căror rădăcini fuseseră vechi de generaţii, înlocuindu-le apoi imediat cu un gen de Nou Ierusalim corporatist – totul petrecându-se înainte ca victimele războiului sau ale calamităţii naturale să aibă posibilitatea de a-şi reveni şi de a-şi cere înapoi ceea ce le aparţinuse.

Mike Battles descrie cel mai bine acest proces: „Pentru noi, frica şi dezordinea ofereau adevărata promisiune”.20 Acest fost agent CIA, în vârstă de 34 de ani, vorbea despre modul în care haosul ce domnea

numită Custer Battles, să ruleze în jur de 100 de milioane de dolari americani în contracte încheiate cu guvernul federal.21 Cuvintele sale ar putea fi folosite drept slogan al capitalismului contemporan: frica şi dezordinea reprezintă catalizatorul pentru fiecare pas înainte.

Când am început cercetarea asupra punctului în care se intersectează super-profiturile şi mega-dezastrele, credeam că asistam la o schimbare fundamentală a modului în care mişcarea de „eliberare" a pieţelor funcţiona pe plan mondial. Făcând parte din mişcarea împotriva creşterii necontrolate a puterii corporatiste – o mişcare al cărei debut mondial s-a petrecut la Seattle, în 1999 – eram obişnuită cu felul în care astfel de strategii pro-business erau impuse la summiturile Organizaţiei Mondiale a Comerţului (WTO) sau cu cel în care deveneau nişte condiţionări ale acordării de împrumuturi de la FMI. Cele trei cerinţe standard – privatizare, desfiinţarea controlului guvernamental asupra economiei şi reducerea masivă a cheltuielilor sociale – aveau tendinţa de a fi extrem de rău privite de populaţie, dar atunci când acordurile erau semnate, se putea invoca măcar pretextul ajungerii la un consens al negocierilor purtate între guvernele semnatare, precum şi al unui punct de vedere comun între presupuşii experţi. Acelaşi program ideologic era în felul acesta impus prin intermediul folosirii celor mai coercitive mijloace: sub ocupaţia militară care consfinţea invazia unei ţări sau imediat după ce se petrecea un cataclism natural. 11 septembrie se pare că a oferit Statelor Unite acea undă verde care le permite acum să nici nu mai întrebe ţările vizate dacă doresc sau nu să implementeze versiunea americană de „comerţ liber şi democraţie", ci să înceapă să o impună direct, prin „şocul şi evlavia" forţei sale militare.

Dar, cercetând tot mai profund istoria felului în care acest model al economiei de piaţă a ajuns să se impună pe plan mondial, am descoperit că ideea exploatării crizelor şi dezastrelor a constituit încă de la bun început modus operandi al mişcării lui Milton Friedman – această formă fundamentalistă de capitalism a avut întotdeauna nevoie de dezastre pentru a evolua. Deşi dezastrele facilitatoare deveneau din ce în ce mai mari şi mai şocante, ceea ce s-a petrecut în Irak şi New Orleans nu a constituit o situaţie nouă, o invenţie post-11 septembrie. Mai curând, aceste experimente îndrăzneţe în domeniul exploatării crizelor reprezintă încununarea a trei decenii de adeziune la doctrina şocului.

Văzuţi din perspectiva acestei doctrine, ultimii treizeci şi cinci de ani arată foarte diferit. Unele dintre cele mai infame violări ale drepturilor omului petrecute în această perioadă, care au tins să fie privite ca nişte acte de sadism întreprinse de nişte regimuri antidemocratice, au fost comise de fapt cu intenţia deliberată a terorizării publicului şi înhămării sale efective la pregătirea terenului necesar pentru introducerea „reformelor" radicale ale economiei de piaţă. În Argentina anilor '70, junta militară responsabilă pentru dispariţia a treizeci de mii de oameni, majoritatea activişti de stânga, a constituit parte integrantă a impunerii strategiilor politice ale Şcolii de la Chicago, la fel cum teroarea constituise partenerul metamorfozei economice din Chile. În 1989, în China, şocul masacrului din piaţa Tiananmen şi arestarea ulterioară a zeci de mii de oameni a permis Partidului Comunist Chinez transformarea întregii ţări într-un exportator în continuă expansiune cu muncitori mult prea înspăimântaţi ca să-şi mai ceară drepturile. În Rusia, în 1993, decizia lui Boris Elţîn de a trimite tancurile să asedieze clădirea parlamentului şi de a-i băga la închisoare pe opozanţii săi a fost momentul începerii privatizării la foc continuu, responsabilă pentru crearea faimoşilor oligarhi ruşi.

excesivă pentru zdrobirea minerilor aflaţi în grevă, precum şi pentru lansarea unei adevărate frenezii a privatizării, fără precedent într-o democraţie occidentală. Atacul NATO asupra Belgradului, în 1999, a fost catalizatorul privatizărilor rapide din fosta Iugoslavie – un scop care a precedat războiul. Desigur, partea economică a constituit motivaţia acestor războaie, dar în fiecare dintre aceste cazuri, un şoc colectiv de proporţii a fost exploatat în scopul de a pregăti terenul pentru terapia de şoc.

Episoadele traumatizante care au servit la demoralizarea oponenţilor nu au fost întotdeauna violente. În America Latină şi Africa, în anii '80, criza cauzată de imposibilitatea de a-şi plăti datoriile le-a forţat să se „privatizeze sau să piară", aşa cum se exprima un fost angajat al FMI-ului.22 Lovite de hiperinflaţie şi prea îndatorate să mai poată refuza cererile împachetate în împrumuturile acordate, guvernele acceptau „terapia de şoc" crezând în promisiunea că acest lucru le va salva de la un dezastru şi mai profund. În Asia, criza financiară din perioada 1997-1998 – care a fost aproape la fel de severă ca Marea Criză, punându-i pe marii „tigri asiatici" cu botul pe labe, le-a deschis pieţele către ceea ce cotidianul The New York Times numea drept „cea mai mare vânzare a soldului în vederea lichidării, din întreaga lume".23 Deşi multe dintre aceste state erau democraţii, transformările radicale vizând liberalizarea pieţelor nu au fost impuse într-un mod democratic. Dimpotrivă: aşa cum înţelesese Friedman, atmosfera generalizată de criză oferise pretextul necesar respingerii doleanţelor exprimate de alegători şi abandonarea ţării în mâinile unor aşa-zişi „tehnocraţi".

Au existat, desigur, cazuri în care adoptarea politicilor pieţei libere a avut loc în mod democratic: unii politicieni au candidat (şi câştigat alegeri) pe nişte platforme politice care-i arătau a fi adepţii unor politici de mână forte, cel mai bun exemplu constituindu-l Ronald Reagan, în Statele Unite, sau, mai recent, Nicolas Sarkozy, în Franţa. În aceste cazuri însă, cruciaţii pieţei libere au fost în mod invariabil obligaţi de presiunea publică să îşi tempereze şi să îşi cosmetizeze planurile radicale, trebuind să se mulţumească cu nişte schimbări treptate, în locul unei conversii totale. În ultimă instanţă, în vreme ce modelul economic propus de Friedman poate fi impus, parţial, într-un sistem democratic, sunt totuşi necesare nişte condiţii autoritare pentru a permite implementarea adevăratei sale viziuni. Pentru ca terapia de şoc să poată fi aplicată fără restricţii – aşa cum s-a întâmplat în Chile, în anii '70, în China, la sfârşitul anilor '80, în Rusia, către mijlocul anilor '90, şi în Statele Unite, după 11 septembrie 2001 – este întotdeauna necesară prezenţa adiţională a unui anumit gen de traumă colectivă majoră, care fie suspendă temporar practicile curente ale unui stat democratic, fie le blochează definitiv. Această cruciadă ideologică s-a născut în regimurile autoritare din America de Sud, iar în cele mai nou cucerite teritorii – Rusia şi China – ea coexistă până în prezent în modul cel mai confortabil şi profitabil cu o conducere mai mult decât fermă.

Terapia de şoc se întoarce acasă

Mişcarea Şcolii de la Chicago, inspirată de Friedman, a continuat să câştige teren pe plan mondial, începând din anii '70, dar, până de curând, viziunea ei nu a fost niciodată aplicată pe deplin în ţara de origine. Desigur,

socială, asigurări şi şcoli de stat, în care părinţii se agaţă de ceea ce Friedman numeşte „ataşamentele lor iraţionale faţă de un sistem socialist”.24

În 1995, când republicanii devin majoritari în Congresul SUA, David Frum – de origine, canadian – care avea să devină ulterior unul dintre cei care-i vor scrie discursurile lui George W. Bush, se află printre aşa-numiţii neo-conservatori, care susţin necesitatea revoluţiei economice de tipul terapiei de şoc în Statele Unite. „Iată cum cred că ar trebui să facem. În loc să tăiem treptat – câte puţin de aici, câte puţin de dincolo – aş propune ca într-o singură zi, vara aceasta, să eliminăm trei sute de programe, fiecare dintre acestea costând un miliard de dolari sau poate mai puţin. Se poate ca aceste reduceri să nu însemne foarte mult, dar cu siguranţă ar atrage atenţia. Iar acest lucru poate fi făcut imediat”.25

Frum nu a reuşit să-şi promoveze propria versiune a terapiei de şoc la vremea aceea, în mare parte pentru că nu a existat nicio criză domestică să pregătească terenul. În 2001 însă, totul s-a schimbat. La vremea atacurilor de la 11 septembrie, Casa Albă era ticsită cu discipoli de-ai lui Friedman, printre care Donald Rumsfeld, prietenul său apropiat. Echipa lui Bush a profitat de momentul de vertij colectiv extrem de prompt – şi nu pentru că administraţia însăşi ar fi plănuit atacurile, aşa cum au pretins unii, ci din cauza faptului că anumite personalităţi-cheie din această administraţie, veterani în câteva experimente anterioare ale capitalismului dezastrelor din America Latină şi Europa de Est, făceau parte dintr-o mişcare ce se roagă să apară crize, aşa cum fermierii afectaţi de secetă se roagă să plouă sau cum apologeţii creştin-zionişti ai zilei de apoi se roagă la pogorârea lui Isus Cristos pe pământ. Atunci când, în sfârşit, mult-aşteptatul dezastru se petrece, ei ştiu imediat că vremea lor a sosit.

Vreme de trei decenii, Friedman şi adepţii săi au exploatat metodic momentele de şoc din alte ţări – echivalente evenimentelor din 9/11, începând cu lovitura de stat a generalului Pinochet, din 11 septembrie 1973. Ceea ce s-a petrecut pe 11 septembrie 2001 a fost că acestei ideologii, create în incubatorul universităţilor americane şi fortificate ulterior în instituţiile Washingtonului, i s-a dat posibilitatea să revină în locul de origine.

Administraţia Bush a profitat imediat de frica generată de aceste atacuri nu doar pentru a lansa „Războiul împotriva terorii”, ci şi pentru a se asigura că această iniţiativă va constitui în totalitatea ei o afacere profitabilă: o nouă industrie, menită să dezmorţească o economie americană aflată în pragul recesiunii. Cel mai bine descris prin titulatura de „complex al capitalismului dezastrelor”, acesta are tentacule a căror perspectivă este infinit superioară celor la care se referea Dwight Eisenhower atunci când vorbea, către sfârşitul mandatului său prezidenţial, despre complexul militar industrial: aici este vorba despre un război global purtat, la toate nivelurile, de companii private, plătite din bani publici să participe continuu la acest război, în care aceste companii sunt învestite cu mandatul protejării Statelor Unite, eliminând în acest scop tot „răul” din lume. În

urban şi până la constituirea unei forţe de reacţie rapide în cazul dezastrelor naturale. Scopul suprem al corporaţiilor ce deţin o poziţie centrală în acest complex îl constituie adoptarea unui model de guvernare destinat obţinerii profitului, care să aibă capacitatea unei extinderi atât de rapide în circumstanţe extraordinare, încât să devină o parte integrantă a mecanismului funcţionării de zi cu zi a statului – de fapt, de privatizare a guvernului.

Pentru a pune în mişcare acest complex al capitalismului dezastrelor, administraţia Bush a externalizat, fără vreo dezbatere publică, multe dintre funcţiile fundamentale ale guvernării – incluzând asistenţa medicală pentru soldaţi, interogarea prizonierilor, mergând până la culegerea de informaţii despre fiecare din noi. Rolul administraţiei guvernamentale în acest război interminabil nu este cel al unui administrator care gestionează o reţea de furnizori, ci al unui antreprenor foarte bogat, care se ocupă de speculaţiii, care furnizează atât fondurile necesare creării acestui complex, cât şi pe cele necesare pentru a-i plăti serviciile, devenind astfel cel mai mare client al său. Aşadar, pentru a cita doar trei statistici care demonstrează proporţiile acestei transformări: în 2003, guvernul SUA a încheiat 3.512 contracte în domeniul securităţii; 22 de luni mai târziu, adică până în luna august, 2006, Departamentul Securităţii Interne (Department of Homeland Security – DHS) încheiase peste 115.000 de asemenea contracte.26 „Industria siguranţei naţionale” – insignifiantă economie înainte de 2001 – reprezintă acum un sector de 200 de miliarde de dolari.27 În 2006, totalul cheltuielilor guvernamentale în domeniul securităţii însuma, în medie, 545 de dolari pe familie.28

Cifrele menţionate aici nu vizează decât cheltuielile interne ale Războiului împotriva terorii; sumele cu adevărat mari sunt cheltuite în operaţiunile militare externe. Dincolo de antreprenorii de armament, care s-au bucurat de creşterea exponenţială a profiturilor ca urmare a declanşării războiului din Irak, operaţiunile de întreţinere ale armatei americane reprezintă, în prezent, unul dintre sectoarele de servicii29 cu cea mai rapidă creştere. „Niciodată nu a existat un război între două ţări în care există un McDonald’s”, declara cu ingenuitate, în decembrie 1996, reporterul de la New York Times, Thomas Friedman.30 Nu doar că cele spuse aveau să fie infirmate doi ani mai târziu, dar, mulţumită modelului de conducere a operaţiunilor militare pentru obţinerea profitului, armata americană merge acum la război trăgând după ea Burger King şi Pizza Hut, cu care încheie contracte de franciză pentru soldaţii tuturor bazelor americane, începând din Irak şi până la „mini-orăşelul” de la Guantanamo Bay.

Urmează apoi lucrările de ajutor umanitar şi reconstrucţie. După ce şi-au făcut pionieratul în Irak, lucrările de ajutor umanitar şi reconstrucţie în scopul obţinerii profitului au devenit noua paradigmă globală, indiferent dacă distrugerea originală a provenit de pe urma unui război preventiv, cum a fost atacul Israelului asupra Libanului, în 2006, sau dacă a fost rezultatul unui uragan. Pe măsura reducerii resurselor disponibile şi a producerii unor schimbări climatice care dau naştere unui flux tot mai crescut de noi dezastre, crearea unei forţe de răspuns rapid care să opereze pentru profit constituie o piaţă emergentă mult prea dinamică pentru a fi lăsată să rămână non-profit – pentru ce ar trebui lăsat UNICEF-ul să reconstruiască şcoli când Bechtel, una dintre cele mai mari companii americane de construcţii, poate face acelaşi lucru? Pentru ce să pui sinistraţi din Mississippi în apartamente subvenţionate neocupate, în loc să-i cazezi pe vasele de croazieră Carnaval? Pentru ce să desfăşori soldaţi ONU pentru menţinerea păcii în Darfur, când companiile private de siguranţă şi pază, precum Blackwater, sunt în căutare de noi clienţi? Ei bine, aceasta este diferenţa dintre felul în care

ofe□reau oportunităţi pentru un sector îngust al economiei – cel al producătorilor de avioane de luptă, de exemplu, sau cel al companiilor de construcţii, atunci când era nevoie să se repare podurile bombardate. Rolul economic primar al războaielor fusese acela de a redeschide pieţele anterior închise comerţului, precum şi de a genera, pe timp de pace, prosperitatea postbelică. Acum, nu doar războaiele, dar şi reacţia la dezastre sunt atât de privatizate încât au devenit ele însele noua piaţă; nu mai este nevoie să aştepte sfârşitul războiului pentru generarea prosperităţii – mediul reprezintă acum mesajul.

Unul dintre avantajele distincte ale abordării postmoderne este că, în termenii economiei de piaţă, nu poate eşua. Aşa cum remarca un analist al pieţei, referindu-se la performanţele deosebit de bune realizate în acel trimestru de către compania de servicii energetice Halliburton, „Irakul a întrecut toate aşteptările”.31 Aceasta se petrecea în octombrie 2006, până atunci cea mai sângeroasă lună a întregului război, înregistrându-se 3.709 victime în rândul civililor irakieni.32 Cu toate acestea, puţini erau acţionarii care să nu se declare impresionaţi de rezultatele unui război care a generat un profit de cel puţin douăzeci de miliarde de dolari doar pentru această companie.33

În mijlocul acestui comerţ cu armament, al privatizării forţelor armate, reconstrucţiei pentru profit şi industriei aferente Departamentului Securităţii Interne, rezultatul terapiei de şoc în varianta administraţiei Bush este o economie nouă, complet structurată. Ea a fost iniţiată în perioada Bush, dar în prezent este autonomă faţă de orice administraţie, şi va rămâne fermă pe poziţii până în momentul în care ideologia supremaţiei corporatiste, pe care se bazează, va fi identificată, izolată şi înfruntată. În ciuda faptului că tot acest complex este dominat de firme americane, el reprezintă un fenomen global, încorporând experienţa companiilor britanice, prin omniprezentele camere de supraveghere, expertiza companiilor israeliene în construirea de garduri şi ziduri high-tech, sau a industriei canadiene de cherestea producătoare de case din prefabricate cu mult mai scumpe decât cele produse local şi aşa mai departe. „Nu cred că a mai existat cineva înainte care să considere reconstrucţia zonelor afectate de dezastre drept o piaţă imobiliară propriu-zisă”, spunea Ken Baker, CEO al unui grup de firme canadiene care operează în domeniul cherestelei. „Este vorba aici despre o strategie de diversificare pe termen lung”.34

Proporţional, capitalismul dezastrelor este la acelaşi nivel cu avântul economic fără precedent al „pieţelor emergente” şi tehnologiei informaţiei, din anii ’90. De fapt, cei avizaţi sunt de părere că afacerile ar fi chiar mai bune decât în perioada „dot-com” şi că „balonul securităţii private” a preluat frâiele de când aceste baloane s-au spart. Combinat cu profiturile exponenţiale înregistrate în industria asigurărilor (estimată la o sumă record de 60 de miliarde de dolari în 2006, numai în Statele Unite), precum şi a celor obţinute în industria petrolieră (care continuă să crească la fiecare nouă criză), se prea poate ca economia dezastrelor să fi salvat de fapt pieţele mondiale de la recesiunea care ameninţa înaintea atacurilor de la 11 septembrie.35

În încercarea de a povesti istoria cruciadei ideologice care a culminat odată cu privatizarea radicală a

Unite, care identificau liberalismul cu taxele mari şi cu mişcarea hippy, tindeau să identifice acest gen de liberalism cu „conservatorismul" sau să vadă în mentor un „economist în sensul clasic al termenului", un „adept al pieţei libere" sau, mai târziu, să definească toată această ideologie drept „Reaganomie" sau „laissez-faire". Aproape peste tot în lume, ortodoxia adepţilor lui Friedman este cunoscută sub numele de neo-liberalism, dar este deseori numită „piaţă liberă" sau „globalizare". Doar de la mijlocul anilor '90, această mişcare intelectuală de dreapta, condusă de grupul consultativ de experţi cu care Friedman a întreţinut relaţii apropiate – Fundaţia Heritage, Institutul Cato şi American Enterprise Institute – începe să se autoproclame „neo-conservatoare", o perspectivă globală care utilizează întreaga forţă a maşinăriei armatei SUA în slujba planurilor corporatiste.

Toate aceste încarnări împărtăşesc o adeziune la sfânta treime a strategiilor politice – eliminarea sferei publice, eliberarea corporaţiilor de orice restricţii şi reducerea cheltuielilor sociale la consistenţa unui schelet – dar niciuna dintre numeroasele titulaturi conferite acestei ideologii nu pare adecvată. Friedman şi-a caracterizat propria mişcare drept o încercare de a elibera mecanismele pieţei de constrângerile statului, dar rezultatul real ce apare în momentul în care viziunea sa puristă este concretizată reprezintă un lucru total diferit. În ultimii treizeci de ani, în fiecare ţară în care au fost aplicate politicile Şcolii de la Chicago, rezultatul l-a constituit crearea unei clase conducătoare puternice, formate din corporaţii foarte mari şi o clasă politică bogată, cu linii de demarcaţie între cele două nu doar extrem de vagi, dar aflate în continuă mişcare. În Rusia, jucătorii privaţi, miliardarii acestui parteneriat de interese, sunt numiţi „oligarhi"; în China, „prinţişori"; în Chile, „pirania"; în campania Bush-Cheney din Statele Unite, „pionieri". Departe de a elibera piaţa de stat, aceste elite politice şi corporatiste au fuzionat, pur şi simplu, schimbând favoruri între ele pentru a-şi asigura dreptul de a lua în posesiune preţioasele resurse naturale care fuseseră anterior în proprietatea statului – începând de la câmpurile petrolifere ale Rusiei, la terenurile colectivizate ale Chinei şi până la contractele pentru munca de reconstrucţie din Irak, oferite fără licitaţie publică anumitor companii.

Termenul cel mai potrivit pentru un sistem care anulează distincţiile dintre Marele Guvern şi Marile Afaceri nu este liberal, conservator sau capitalist, ci corporatist. Caracteristicile lui principale sunt: transferul celor mai valoroase active de stat în mâinile unor firme private – acompaniat, adeseori, de o explozie a nivelului datoriilor de stat -, crearea unei falii din ce în ce mai mari între parveniţii fabulos de bogaţi şi săracii aflaţi la discreţia lor, precum şi aţâţarea unui naţionalism agresiv, menit să justifice cheltuielile nelimitate destinate sectorului siguranţei naţionale. Pentru cei aflaţi înăuntrul acelui balon al luxului extrem pe care-l generează o astfel de structură, nici nu poate exista vreun mod mai profitabil de organizare socială. Dar, din cauza neajunsurilor evidente pentru vasta majoritate a populaţiei rămasă în afara balonului, alte trăsături caracteristice ale statului corporatist tind să includă supravegherea agresivă a populaţiei (asistăm, din nou, la schimbul de favoruri şi contracte dintre guvern şi marile corporaţii), încarcerări în masă, reducerea libertăţilor civile şi, deseori, dar nu întotdeauna, la tortură.

Tortura ca metaforă

Din Chile, până în China sau Irak, tortura a constituit un partener tăcut în cruciada globală a pieţei libere. Dar tortura este adeseori mai mult decât o metodă de impunere a politicilor nedorite unei populaţii profund ostile;

Tortura sau, în limbajul CIA, „interogarea coercitivă", reprezintă un set de tehnici destinat punerii prizonierilor într-o stare de profundă dezorientare şi şoc, în scopul forţării de a face mărturisiri împotriva voinţei lor. Logica acestui act este elaborată în două manuale CIA, care au fost desecretizate la sfârşitul anilor '90. Se explică aici faptul că, pentru a putea distruge „sursele rezistenţei", este nevoie să fie creată o ruptură violentă între prizonieri şi abilitatea lor de a înţelege ceea ce se petrece în jurul lor.36 La început, simţurile acestor prizonieri vor fi private de orice posibilitate de a se alimenta cu informaţie (glugi peste feţe, dopuri în urechi, cătuşe şi izolare totală), după care trupul le va fi bombardat cu stimuli covârşitori (lumini de stroboscop, muzică, lovituri şi electroşocuri).

Scopul acestui stadiu de „înmuiere" este de a produce un uragan în mintea prizonierului: acesta este adus într-un stadiu avansat de regresie şi frică, nemaifiind capabil să gândească raţional sau să-şi protejeze propriile interese. Odată aflaţi în această stare de şoc, majoritatea prizonierilor le oferă interogatorilor (torţionari) tot ceea ce aceştia vor de la ei: informaţii, confesiuni, chiar renunţarea la fostele convingeri. Un manual CIA oferă o explicaţie deosebit de laconică: „Există un interval de timp – care poate fi extrem de scurt – în care funcţiile vitale sunt suspendate, un gen de şoc psihologic, o paralizie temporară. Aceasta stare este cauzată de o experienţă traumatizantă sau sub-traumatizantă, pe parcursul căreia întreaga lume care-i fusese familiară subiectului, precum şi imaginea sa despre sine şi despre propria apartenenţă la această lume pur şi simplu explodează. Interogatori experimentaţi recunosc acest efect atunci când îşi face apariţia pentru că în acel moment sursa este mult mai deschisă sugestiilor şi mult mai probabil să se supună decât fusese până în momentul experimentării şocului".37

Doctrina şocului imită perfect acest proces, încercând să realizeze, la nivel de masă, exact ceea ce realizează tortura la nivel individual, în celulele de interogare. Cel mai limpede exemplu de acest gen îl constituie şocul atacurilor de la 11 septembrie, care, pentru milioane de oameni, a însemnat explozia „lumii care le era familiară", deschizând o fereastră de profundă dezorientare şi regresie pe care administraţia Bush a exploatat-o cu măiestrie. Dintr-o dată, ne-am trezit că trăiam cu toţii în Anul Zero, în care tot ceea ce ştiam despre lumea anterioară putea fi acum desconsiderat prin intermediul sintagmei „gândire pre-11 septembrie". Istoria nefiind niciodată punctul lor forte, nord-americanii devin în acest moment o foaie imaculată de hârtie, pe care, aşa cum spunea Mao despre poporul său, „puteau fi scrise cele mai noi şi mai frumoase cuvinte".38 O nouă armată de experţi s-a materializat instantaneu pentru a scrie cuvinte noi şi frumoase pe pânza receptivă a conştiinţei noastre post-traumatizate: „ciocnirea civilizaţiilor", au gravat acolo. „Axa răului", „islamo-fascism", „securitate internă". Beneficiind de faptul că întreaga populaţie era acum preocupată de noile şi implacabilele războaie culturale, administraţia Bush a putut realiza ceva ce nici măcar nu ar fi putut visa înainte de 11 septembrie: purtarea unor războaie privatizate, pe plan extern, precum şi crearea, pe plan intern, a unui întreg complex de securitate corporatistă.

Acesta este modul în care funcţionează doctrina şocului: dezastrul original – lovitura de stat, dezintegrarea pieţei de capital, războiul, tsunami, uraganul – supune întreaga populaţie unei stări colective de şoc. Căderea

dată la maxim şi loviturile primite în camerele de tortură „înmoaie” voinţa prizonierilor. Aşa cum prizonierul terorizat va trăda numele camarazilor săi şi va renunţa la credinţa pe care o are, societăţile aflate în stare de şoc renunţă la lucruri şi la principii pe care le-ar apăra cu înverşunare în alte condiţii. Jamar Perry şi ceilalţi sinistraţi aflaţi în adăpostul de la Baton Rouge ar fi trebuit să renunţe la ansamblul de locuinţe şi la şcolile de stat. După tsunami, pescarii din Sri Lanka ar fi trebuit să renunţe la valoroasele plaje în favoarea hotelierilor. Irakienii, dacă totul ar fi mers conform planului, ar fi trebuit să fie şocaţi şi, cu evlavie, să cedeze controlul asupra resurselor de petrol, al companiilor de stat şi suveranităţii naţionale în favoarea bazelor militare americane care ar fi urmat să o transforme într-o ţară a zonelor verzi.

Marea minciună

În torentul de epitete elogioase scrise la adresa lui Milton Friedman, rolul alocat şocurilor şi crizelor care-i facilitează viziunea este rareori menţionat. În schimb, moartea acestui economist a oferit oportunitatea repovestirii variantei oficiale a felului în care formula sa radicală de capitalism a devenit ortodoxie guvernamentală în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii. Este o versiune de basm a istoriei, curăţată bine de toată violenţa şi constrângerea atât de intim legate de această cruciadă, şi ea reprezintă fără îndoială cel mai reuşit exerciţiu propagandistic al ultimelor trei decenii. Acest basm se desfăşoară cam în felul următor.

Friedman şi-a devotat întreaga viaţă unei lupte paşnice de idei împotriva celor care credeau că guvernele aveau responsabilitatea să intervină în bunul mers al mecanismelor pieţei pentru a-i atenua ascuţimea extremelor. El credea că istoria „a apucat-o pe o linie greşită” atunci când politicienii au început să-l asculte pe John Maynard Keynes, arhitectul intelectual al Noii Orientări (New Deal) şi al sistemului modern de asistenţă socială gratuită (welfare state).39 Crahul financiar din 1929 a creat un consens covârşitor în privinţa faptului că politicile laissez-faire eşuaseră şi că, din această cauză, guvernele erau nevoite acum să intervină în economie pentru a redistribui avuţia naţională şi pentru a reglementa activitatea corporaţiilor. În timpul acelei perioade întunecate pentru politicile laissez-faire, când comunismul cucerise ţările estice, sistemul de asistenţă socială gratuită devenise norma pentru ţările occidentale, iar naţionalismul economic fusese instaurat în ţările post-coloniale din sud, Friedman, împreună cu mentorul său, Friedrich Hayek, au protejat cu răbdare flacăra unei versiuni pure de capitalism, neîntinat de încercările keynesiene de a controla toată avuţia, în scopul construirii unor societăţi mai juste.

„Greşeala majoră, în opinia mea – scria, în 1975, Friedman, într-o scrisoare adresată lui Pinochet -, a fost să cred că se poate face bine cu banii altuia”.40 Puţini au fost însă cei care au ascultat; majoritatea continua să insiste că guvernele ar putea, şi chiar ar trebui, să facă bine. Friedman era descris sumar, într-un număr din 1969 al revistei Time, ca „o binecuvântare sau un blestem”, rămânând profet doar pentru o minoritate selectă.41

În sfârşit, după ce fusese ignorat decenii la rând, au venit anii ’80 şi, odată cu ei, triumful electoral al unora ca Margaret Thatcher (care vedea în Friedman un „luptător intelectual pentru libertate”) sau Ronald Reagan (care a fost văzut purtând prin campania electorală o copie a cărţii de căpătâi a lui Friedman, Capitalism şi libertate).42 În sfârşit, apăruseră acum politicieni care să aibă curajul să implementeze cu adevărat principiile

lor, aducând o libertate şi o prosperitate fără precedent, atunci când dictaturile au început să se prăbuşească, de la Manila şi până la Berlin, masele au cerut guvernanţilor numai reaganomie şi Big Mac-uri.

Când în sfârşit s-a prăbuşit şi Uniunea Sovietică, populaţia „imperiului rău" a fost şi ea dornică să se asocieze revoluţiei Friedmanite, aşa cum s-au dovedit a fi şi comuniştii-deveniţi-capitalişti din China. Aceasta a însemnat că nimic nu mai stătea în calea pieţei libere, cu adevărat globalizate, în care corporaţiile au fost nu doar eliberate în ţările de origine, ci au devenit libere să călătorească fără nicio restricţie peste graniţe, descătuşând prosperitatea din toate colţurile lumii. Exista acum un consens asupra felului în care putea fi asigurat bunul mers al societăţii: liderii politici trebuiau aleşi, iar economiile gestionate după regulile lui Friedman. Se ajunsese într-un punct în care, aşa cum afirma Francis Fukuyama, istoria ajunsese la capăt de linie: „punctul terminus al evoluţiei ideologice a umanităţii".43 La moartea lui Friedman, revista Fortune scria în necrolog că „a avut fluxul istoriei de partea sa"; o rezoluţie a fost atunci adoptată în Congresul SUA, prin care a fost elogiat „ca unul dintre cei mai eminenţi campioni ai libertăţii, nu doar în domeniul economiei, dar în toate privinţele"; guvernatorul Californiei, Arnold Schwartzenegger, a declarat ziua de 29 ianuarie 2007, Ziua oficială „Milton Friedman" a statului californian, un exemplu urmat de multe alte oraşe americane. Un titlu din cotidianul The Wall Street Journal încapsula întreaga naraţiune bine rânduită: „Freedom Man".44

Această carte reprezintă o provocare la adresa revendicării centrale a basmului oficial, potrivit căruia triumful capitalismului, care s-ar fi născut în urma desfiinţării reglementărilor birocratice, reprezintă o aspiraţie ce-şi are originea în dorinţa de libertate, iar pieţele libere de reglementări ar fi sinonime cu democraţia. Vă voi demonstra că, dimpotrivă, această formă fundamentalistă de capitalism s-a născut întotdeauna ca urmare a exercitării celor mai brutale forme de coerciţie, cauzate atât corpului politic comun, cât şi nenumăratelor corpuri umane individuale. Istoria pieţei libere contemporane – mai corect înţeleasă ca ascensiunea corporatismului – a fost scrisă în şocuri.

Miza este mare. Alianţa corporatistă este pe cale să cucerească ultimele redute: autarhicele economii petroliere ale lumii arabe, şi acele sectoare ale economiei occidentale care au fost tradiţional ferite de obsesia profitului, incluzând aici intervenţiile umanitare şi recrutarea armatelor. De vreme ce nu există nici măcar o umbră de proces consultativ în vederea obţinerii aprobării publicului pentru privatizarea acestor funcţii esenţiale ale statului, pe plan local sau internaţional sunt necesare, pentru atingerea unor asemenea obiective, escaladarea nivelului de violenţă şi producerea unor dezastre din ce în ce mai mari. Cu toate acestea, din cauza „curăţirii" documentelor oficiale de orice referinţă la rolul decisiv jucat de şocuri şi crize în procesul ascensiunii pieţei libere, tacticile extreme semnalate în Irak sau New Orleans au fost interpretate greşit drept semne ale stângăciei oportuniştilor din administraţia Bush. De fapt, faptele „acesteia" nu reprezintă decât violenţa monstruoasă şi apogeul creativităţii acestei campanii purtate de o jumătate de secol pentru eliberarea de orice reglementări a întreprinderilor corporatiste.

Orice încercare de a ţine ideologiile răspunzătoare pentru crimele comise de adepţii lor trebuie abordată cu foarte mare precauţie. Este mult prea facil de afirmat că toţi cei cu care nu suntem de acord greşesc, manifestând totodată un comportament tiranic, fascist şi pasibil de genocid. Este însă la fel de adevărat faptul că anumite ideologii reprezintă un pericol pentru public, drept pentru care demascarea lor devine o datorie de

sistemul lor perfect. Lumea aşa cum există ea, trebuie eradicată pentru a face loc invenţiei puritaniste. Bazându-se pe fantasmagoriile biblice ale potopului şi ale unor mari incendii, logica acestora ne poartă ineluctabil către violenţă. Ideologiile care invocă acea imposibilă tabula rasa, accesibilă doar printr-un soi de cataclism, sunt cele cu adevărat periculoase.

De obicei, sistemele religioase fundamentaliste şi rasiste solicită curăţarea lumii de anumite popoare şi culturi, pentru a-şi putea îndeplini viziunea purificatoare asupra lumii. Numai că, de la colapsul Uniunii Sovietice, a existat o puternică introspecţie colectivă, care a permis examinarea crimelor comise în numele comunismului. Arhivele de informaţii din acea perioadă au fost deschise cercetătorilor, permiţându-le să evalueze numărul exact al victimelor: prin înfometări deliberate, lagăre de concentrare şi asasinate. Întregul proces a stârnit dezbateri aprinse pe tema proporţiei în care aceste crime pot fi atribuite unei ideologii sau deformărilor ei cauzate de Stalin, Ceauşescu, Mao sau Pol Pot.

„Teroarea culminând cu impunerea unui regim al terorii de stat a fost impusă de un sistem care a fost sânge din sângele comunismului", scria Stéphane Courtois, co-autoare a discutabilei Black Book of Communism (Cartea neagră a comunismului). „Este oare ideologia în sine lipsită de vină?"45 Sigur că nu. Însă aceasta nu înseamnă că toate formele de comunism ar avea o genă a genocidului în codul genetic, aşa cum au pretins unii cu o bucurie nedisimulată, dar cu siguranţă a existat o interpretare doctrinară, autoritară şi dispreţuitoare a pluralismului teoriei comuniste, care a dus la epurările întreprinse de Stalin, precum şi la apariţia lagărelor de reeducare din perioada lui Mao. Comunismul autoritarist este, şi ar trebui să fie, etern pătat de acele laboratoare sociale care au existat cu adevărat.

În schimb, ce se poate spune despre această cruciadă de eliberare a pieţelor lumii? Loviturile de stat, războaiele şi măcelurile care au avut drept scop instalarea şi menţinerea regimurilor pro-corporatiste nu au fost niciodată tratate drept crime ale capitalismului, fiind în schimb tratate cu superficialitate, fie ca simple excese ale unor dictatori super-zeloşi, fie ca o situaţie generală pe linia de front a Războiului Rece sau a aşa-zisului război declanşat împotriva terorii. Atunci când sunt eliminaţi sistematic oponenţii modelului economic corporatist, fie că acest lucru se petrece în Argentina anilor '70 sau în Irakul de astăzi, reprimarea este explicată ca o componentă a luptei murdare împotriva comunismului sau terorismului, şi aproape niciodată ca luptă pentru progresul capitalismului pur.

Nu susţin că toate sistemele economiei de piaţă sunt intrinsec violente. Este eminamente posibil să ai o economie bazată pe legile pieţei, care să nu necesite manifestări brutale şi să nu deţină un grad înalt de puritate ideologică. O piaţă liberă în domeniul bunurilor de consum poate coexista cu un sistem gratuit de sănătate publică şi cu un sistem de educaţie bazat pe şcoli de stat, şi în care un segment important al economiei – aşa cum poate fi industria petrolieră – să rămână în proprietatea statului. Este totodată posibil să existe reglementări care să oblige corporaţiile să le plătească angajaţilor salarii decente şi să le respecte drepturile de a se constitui într-un sindicat, după cum este posibil ca guvernele să taxeze şi să redistribuie avuţia naţională într-un fel care să reducă inegalităţile extreme ce au tendinţa să apară în toate statele corporatiste. Piaţa nu trebuie să fie fundamentalistă.

unor transformări similare acesteia în întreaga lume. Contrarevoluţia lui Friedman urmăreşte să desfiinţeze, în fiecare colţ al lumii, exact acest sistem de compromisuri şi echilibru. Din această perspectivă, capitalismul propus de Şcoala de la Chicago are într-adevăr ceva în comun cu alte ideologii periculoase: dorinţa făţişă pentru o puritate de neatins, pentru o tabula rasa pe care să poată reconstrui o societate model.

Această dorinţă de a avea puteri dumnezeieşti constituie motivul pentru care ideologii pieţei libere par să fie atât de atraşi de dezastre şi crize. Realitatea non-apocaliptică constituie, pur şi simplu, un mediu ostil acestor ambiţii. Vreme de treizeci şi cinci de ani, contrarevoluţia lui Friedman a fost animată de atracţia faţă de un gen de libertăţi şi de posibilităţi care devin actuale doar în momentul unor schimbări cataclismice – când oamenii, cu obiceiurile şi cu solicitările lor persistente, sunt înlăturaţi – momente în care democraţia pare o imposibilitate practică.

Cei care cred în doctrina şocului sunt convinşi că numai o ruptură violentă – precum un potop, un război sau un atac terorist – poate aduce acea pânză imaculată uriaşă la care tânjesc. În astfel de momente psihologice care predispun la maleabilitate, când oamenii sunt alienaţi psihologic şi dezrădăcinaţi fizic, aceşti artişti ai realului intervin şi încep munca de remodelare a lumii.

Sursa: anonimus.ro

NOTE

1 Bud Edney, Anexa A: „Thoughts on Rapid Dominance”, în Harlan K. Ullman şi James P. Wade, Shock and Awe: Achieving Rapid Dominance (Şoc şi Evlavie: Realizarea dominaţiei rapide, Washington, DC: NDU Press Book, 1996), 110.

2 John Harwood, „Washington Wire: A Special Weekly Report from The Wall Street Journal’s Capital Bureau”, Wall Street Journal, 9 septembrie 2005.

3 Gary Rivlin, „A Mogul Who Would Rebuild New Orleans”, New York Times, 29 septem brie 29 2005.

4 „The Promise of Vouchers”, Wall Street Journal, 5 decembrie 2005.

5 Ibid.

6 Milton Friedman, Capitalism and Freedom (1962, repr. Chicago: University of Chicago Press, 1982), 2.

7 Interviu cu Joe DeRose, United Teachers of New Orleans, 18 septembrie 2006; Michael Kunzelman, „Post-Katrina, Educators, Students Embrace Charter Schools”, Associated Press, 17 aprilie 2007.

8 Steve Ritea, „N.O. Teachers Union Loses Its Force in Storm’s Wake”, Times-Picayune (New Orleans), March 6, 2006.

9 Susan Saulny, „U.S. Gives Charter Schools a Big Push in New Orleans”, New York Times, 13 iunie 2006;

10 „Educational Land Grab”, Rethinking Schools, toamna 2006.

11 Milton Friedman, Inflation: Causes and Consequences (New York: Asia Publishing House, 1963), 1.

12 Friedman, Capitalism and Freedom, ix.

13 Milton Friedman şi Rose Friedman, Tyranny of the Status Quo (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1984), 3.

14 Milton Friedman şi Rose D. Friedman, Two Lucky People: Memoirs (Chicago: University of Chicago Press, 1998), 592.

15 Eduardo Galeano, Days and Nights of Love and War, trad. Judith Brister (New York: Monthly Review Press, 1983), 130.

16 Ullman şi Wade, Shock and Awe, xxviii.

17 Thomas Crampton, „Iraq Official Warns on Fast Economic Shift”, International Herald Tribune (Paris), 14 octombrie 2003.

18 Alison Rice, Post-Tsunami Tourism and Reconstruction: A Second Disaster? (London: Tourism Concern, octombrie 2005), www.tourismconcern.org.uk.

19 Nicholas Powers, „The Ground below Zero”, Indypendent, 31 august 2006, www.indypendent.org.

20 Neil King Jr. şi Yochi J. Dreazen, „Amid Chaos in Iraq, Tiny Security Firm Found Opportunity”, Wall Street Journal, 13 august 2004.

21 Eric Eckholm, „U.S. Contractor Found Guilty of $3 Million Fraud in Iraq”, New York Times, 10 martie 2006.

22 Davison L. Budhoo, Enough Is Enough: Dear Mr. Camdessus … Open Letter of Resignation to the Managing Director of the International Monetary Fund (New York: New Horizons Press, 1990), 102.

23 Michael Lewis, „The World’s Biggest Going-Out-of-Business Sale”, The New York Times Magazine, 31 mai 1998.

24 Bob Sipchen, „Are Public Schools Worth the Effort?” Los Angeles Times, July 3, 2006.

25 Paul Tough, David Frum, William Kristol et al., „A Revolution or Business as Usual?: A Harper’s Forum”, Harper’s, martie 1995.

26 Rachel Monahan şi Elena Herrero Beaumont, „Big Time Security”, Forbes, 3 august 2006; Gary Stoller, „Homeland Security Generates Multibillion Dollar Business”, USA Today, 10 septembrie 2006.

28 Veronique de Rugy, American Enterprise Institute, „Facts and Figures about Homeland Security Spending", 14 decembrie 2006, www.aei.org.

29 Bryan Bender, „Economists Say Cost of War Could Top $2 Trillion", Boston Globe, 8 ianuarie 2006.

30 Thomas L. Friedman, „Big Mac I", New York Times, 8 decembrie 1996.

31 Steve Quinn, „Halliburton's 3Q Earnings Hit $611M", Associated Press, 22 octombrie 2006.

32 Steven R. Hurst, „October Deadliest Month Ever in Iraq", Associated Press, 22 noiembrie 2006.

33 James Glanz şi Floyd Norris, „Report Says Iraq Contractor Is Hiding Data from U.S.", New York Times, 28 octombrie 2006.

34 Wendy Leung, „Success Through Disaster: B.C.-Made Wood Houses Hold Great Potential for Disaster Relief", Vancouver Sun, 15 mai 2006.

35 Joseph B. Treaster, „Earnings for Insurers Are Soaring", New York Times, 14 octombrie 2006.

36 Agenţia Centrală de Inoformaţii (CIA), Kubark Counterintelligence Interrogation, 1 iulie 1963, 101. Întregul manual desecretizat este disponibil la www.gwu.edu/~nsarchiv.

37 Friedman şi Friedman, Two Lucky People, 594.

38 Ibid.

39 „The Rising Risk of Recession", Time, 19 decembrie 1969.

40 George Jones, „Thatcher Praises Friedman, Her Freedom Fighter", Daily Telegraph (Londra), 17 noiembrie 2006; Friedman şi Friedman, Two Lucky People, 388-389.

41 Francis Fukuyama, „The End of History?" The National Interest, vara 1989.

42 Justin Fox, „The Curious Capitalist", Fortune, 16 noiembrie 2006; congresul 109 al Camerei Reprezentanţilor, cea de-a doua sesiune, „H. Res. 1089: Honoring the Life of Milton Friedman", 6 decembrie 2006; Jon Ortiz, „State to Honor Friedman", Sacramento Bee, 24 ianuarie 2007; Thomas Sowell, „Freedom Man", Wall Street Journal, 18 noiembrie 2006.

43 Stephane Courtois et al., The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression; trad. Jonathan Murphy

Naomi Klein, «Doctrina şocului. Naşterea capitalismului dezastrelor», Vellant, 2009, Fragment

Naomi Klein s-a născut în Montreal, pe 8 mai 1970, într-o familie implicată social: mama, Bonnie Sherr Klein,

Alternatives din Vancouver în 1997, iar bunicul ei a lucrat ca animator la Disney şi a fost concediat pentru tentativa de a organiza un sindicat şi de a iniţia prima grevă din istoria companiei.

Naomi a absolvit London School of Economics şi semnează articole în The Nation şi The Guardian. A devenit cunoscută în întreaga lume datorită lucrării No Logo (2000), în care susţine că multinaţionalele consideră marketingul brandului mai important decât producţia în sine, autoarea plasându-se în avangarda luptei împotriva globalizării corporatiste.

În 2002 a publicat cea de-a doua sa carte, Fences and Windows, un studiu despre globalizare şi consecinţele acesteia în lume. Întregul profit al cărţii a fost donat unor organizaţii active în lupta împotriva globalizării.

A început să scrie Doctrina şocului în 2004, când se afla în Irak, în calitate de corespondent al Harper's Magazine. Reportajele scrise cu acest prilej au fost distinse cu premiul James Aronson pentru jurnalism implicat social. Tot în 2004 a lucrat împreună cu regizorul Avi Lewis la documentarul The Take, care urmăreşte o serie de greve din fabricile din Argentina. Filmul a intrat în selecţia oficială a Bienalei de la Veneţia şi a câştigat premiul juriului pentru cel mai bun documentar la Festivalul Institutului de Film American din Los Angeles.

Despre autor

editor